

ולא להתראות

רוברט גרייבס
שלום ולא להתראות
מאנגלית: מאיר ויזלטיר
הוצאת משרד הביטחון, זמורה ביתן

אף על פי שערך ושיפץ אותו בתבונה בשנת 1957, כתב רוברט גרייבס את גרסתו המקורית של סיפורו בשנת 1929. כשהוא משיל מעליו כל עביבות והסתייגויות, התיך לעצמו לומר ככל העולה ברוחו על כל אדם ובכל עניין שבעולם. כיוון שירש מאמו (אצילה גרמניה בשם פון דאנקה של לפני נישואיה ובתו של כוהן דת) מידה של מר-סרנות קיצונית הגובלת לפעמים בטרחנות. היו רק דברים מעטים שניצלו משבט ביקורתו. הוא היה בראש ובראשונה משורר. השירה הייתה אנוניתו, הריבוק המקנן בו, ובעצם המצית חייו. כתביו כפרוזה, הרוב רומנים היסטוריים כגון אני קלאודיוס (סידרת הסלוליויה המפורסמת התבססה עליו) ואחרים, דווקא הם שהוציאו לו מוניטין, אף כי נודעו בעיקר לצרכי פרינס.

ואלוהים יודע כי צרכי הפרנסה היו, במיקרה שלו, לא מעטים, וכללו פרנסת שתי נשים, כמה וכמה "מוזות" מאגילות-השראה עם חסדים אחרים, ילדים ופמליה שלמה של ידידים, נספחים ונגררים. אבל הרומנים שימשו אותו גם לביטוי השקפתי על הייצר או הרחף הפיזי, וכן לבחינה מחדש של המיתוסים היווניים, הנוצריים והיהודיים, בחינה ולימוד שלהם הקדיש זמן רב.

בסיפור הצלול, הכתוב נפלא שלפנינו, שבו הוא מגולל את חייו עד שנות ה-20 המאוחרות, מתאר גרייבס את חוג מישפחתו ואת ילדותו בכינות בוטחת. את זיכרונות כיתה-הספר לבני-טובים בצ'ארטרסרהאוס שבו למד, כמו גם זיכרונות ממוסדות-החינוך אחרים, הוא מעלה מתוך מניין-הזיכרון ופחד. הפחד נובע, בין השאר, מחינוכו הדתי שהכיניס בו מראש מתמיד מאש הגיהנום.

ביקורי ילדותו בגרמניה היוו את חלקה הוזהר-לסוב של ילדותו המוקדמת: יצירות עצי אורן ושמש חמה, צביים ארומים וסנאים שחורים ואי-דומים, מרחבים של אוכמניות ותותי בר... כל מיני פטריות מאכל... ופרחים בלתי מוכרים לי בשדות... גורש של פירחי האלפים, נהר האזאר היה ירוק-בהיר.

שלום ולא להתראות היה לרבי-מכר כמעט מייד עם הופעתו. גילוי-הלב המאפיין אותו, כמו גם הריאליזם חסר החנינה שבו הוא מתאר את החיים בחפירות, תרמו את תרומתם לפופולאריות זו. יחד עם אדמונד בלאנדן וויגפריד ששון, נחשב גרייבס כמי שהנציח בצורה המשכנעת ביותר את המלחמה הגדולה — מלחמת-העולם הראשונה, כמובן — כאירוע היסטורי.

אבל עוד לפני צאתו לאור הכעים הספר וקומם עליו לא מעטים בחוגי מישפחתו וידידיו של גרייבס. בייחוד נפגע ששון (הסיפור על ששון הלוכד כמו ידיו ובגפו את הקו הקידימי של גודו גרמני ואחר-כך מתרווח לו כשקובץ שירים בידיו בחפירה שפונתה מחייליה הנמלטים — כבר הפך מזמן לקלאסיקה). שעה שבלאנדן וששון לא רחו את העבר האבוד, הנה גרייבס, עם כל יחס הכבוד שלו למסורת, היה מורד השורו במצב של התיקוממות מתמדת כנגד הנוסטאלגיה שלהם ומומת ביקורת על אייכולתם להתמודד עם כאב ההווה. "כל זה" שבשם הספר (הספר נקרא במקורו Goodbye to All That: שלום לכל זה) פירושו כאן כל מה שגרייבס שנא ותיגע: "פוליטיקה, רת, שיחות, ספרות, ויכוחים, ריקודים, שיפורים, הזמן, המוני אדם, עשיית חיים, אומללות..." (כפי שסייבם זאת ברומן מוקדם). אבל למה התכוון איש שהספרות היא כל עולמו, בעת שהוא אומר "שלום ולא להתראות" לספרות? האמת היא שהבו של מכוון כלפי כל אלה בצורה שבה הם נגלים לעיניו. אין הוא אויבה של המציאות, אלא שאינו חסידם של ערכים מקודשים ומסורות שאבר עליהן הכלה. במקום יחסי-כבוד כוללני לעבר, שהיה מוקצה בעיניו, אימץ לעצמו אותה התייחסות עניינית שריתקה אליו את הקוראים, בעיקר מבין אלה שאף הם "היו שם", אלה שהכירו כמותו את המציאות שעליה כתב.

הערות לתרגום

כיוון שאינני מוסמכת לשפוט את איכות התרגום העברי, פנית לעזרת ידידה. והרי הערותיה: התרגום בדרך-כלל רהוט, עשיר ונאמן למקור

ברמתו הסיגנונית. אבל גם כאן תמצא את הש"גות, המישגים ואי-ההבנות שכבר למדת לצפות להם כמעט בכל תרגום לעברית.

כן, לא כל paw הוא בהכרח פיון עברי. לעתים קרובות הוראתו, כלי-שרת בידי אחרים" וכך צריך היה לתרגם כאן (עמ' 48), כשם ש"code הוא לא רק "צופן" אלא גם מערכת-כללים, וכך כאן בלא צל של ספק, שהרי אין המורכב בכתב-סתר, חלילה (עמ' 46).

goggle-eyed booger with the tit דברים בעגת חיילי מלחמת-העולם הראשונה ורק לא "הכינה פעורת-העיניים עם הפיטמה" הסוריאליסטית (177). he earned his D.S.O. many times over פירושו כמובן: "הוא היה ראוי ליותר מעיטור-הצטיינות אחד", או "ראוי היה שיוכה פעמים רבות בעיטור-ההצטיינות הזה", אבל בוודאי לא. הוא הרוויח את עיטור-המופת שלו עשרת מונים.

עיטור-מופת אין "מרוויחים" ובוודאי שאי אפשר "להרוויח" אותו. עשרת מונים" משעשעת ביותר השגיאה הכרוכה באי-ידיעה: כך the two Erewbons הפך בעברית ל"שני הכרכים של

ולא נקבה ולפיכך אין "מותרות בלתי צפויות" ואמונות טפלות נכתב כטיית ולא בתו (עמ' 110). ודומני שאיש עוד לא שמע על ההמצאה המופ" לאה המאפשרת להכיר אבקת-טאלק. בתפרים לקסרה". לעתים מותר למתרגם לתקן גם שר בושים שבמקור (הכוונה כאן ל"צוהר הטאלק" שבקסרה ולא לאבקה עצמה).

עתל ברזידא

צפריר גוטליב

זהירות, שואה

יש משהו מקומם בכל מה שנאמר ונכתב בימים אלה, מעל בימות שונות, בכלל זה דף חדש (ראה רבישי בהשתתפות ג. אלוני ג. קלדרון ואחרים) על נושא השואה. הרושם הוא שהסרט החכם והרגיש של קלוד לנצמן פתח איוו שהיא מגופה או יצר, בקולו הייחודי, את התנאים האקוסטיים המתאימים לדיון או ביטוי ציבורי בתחום זה.

הקרב על הסוס: בחפירת קשר לפני התקפה (1916)

הרובאים הוולשים המלכותיים במנוחה (28.6.1916)

ומה רע בכך? הרי מנגנון-ההכחשה שאותו הציעה, במידה לא מעטה של הצלחה, התנועה הכנענית בראשיתה (הינתקות מהעם וההגדרת היהודי כעצם התקופה שבה הגיעו רדיפות היהודים לשיאן, שנות ה-30 וה-40), אף ששיקף הלך-רוח כללי ומקיף יותר מכפי שנהוג היה לחשוב בזמנו, לא היווה פיתרון מעמיק. גם הפאתוס של עצות-הזיכרון, השפה הנמלצת והרוחה שצמחה סביבו מאוחר יותר (משנות ה-60 ואילך), שלא לדבר על השידורים הפאטיים, טוב היה שידו יפנו מקום לסוג אחר של מודעות, לאווירה חדשה, אווירה שניתן אולי לכנותה "פוסט-לנצ" מנית".

אבל מנגנון-ההכחשה אינו מנגנון יחיד בחיי הנפש. אין צורך לקרוא את כל חוברת שיחות

שהוקדשה לא מכבר לתחום זה על מנת להבחין בסכנות הנלוות אליו. מכל מקום ברור שפצע לאומי קוטרי כזה כמוהו כסל-נצרים גדול המ פתה ומפציר כך להשליך לתוכו, "להלכין" כך יכול באמצעותו, את כל הכביסה האינדיבידואלית, הייחודית, שאתה נושא עימך. במילים אחרות, השואה הופכת למוקד תווייתי חליפי, ממלא מקום, אשר כל אסונותינו מוקדנים-מנותקים-מוש" לכים לתוכו תחת שיוכו להכרה מייחרת ומפרטת.

לנוכח גל הספרים והמאמרים והשיחות מחל-חלת אם כן איוו מחאה פנימית עמומה, פורקת עול, נגד התעסקות היתר בתחום מסוכן זה; אף שבמקביל ניתן לקוות כי ייכתב או יתגלה משהו על תקופה זו השווה בעוצמתו ובסמכותו לסיפרה הגדול של ייבננה גינצבורג על מתנות-הגולים כסיביר בזמן סטאלין (לא תורגם לעברית עד כמה שידוע לי).

כסופו של דבר, גם כאן, גוברת על הקולות הספונטאניים האינדוקטרינציה, החינוך הקומי סארי נגד "מימוש עצמי" ורגישות מוסרית של יפי-נפש בשם מה שנתפש כריאלי-פוליטיק, חינוך העושה בשואה שימוש מניפולאטיבי, מתוחכם יותר או פחות, למטרותיו הוא. לנוכח הצירוף הזה של מאניפולציות בלתי-מדועות (הכחשה, אימוץ יתר) ומודעות-למחצה, עשויה להתפתח מחאה רבתי מעברו השני של המיתרס, מחאה כנענית-משהו שלא תהסס להטיל את אבניה: למדנו את כל זה בבית-הספר. היינו ביד ושם. ראינו את שואה. בכינו. עכשיו תנו לנו קצת מנוחה. לגבינו, דברים אחרים עומדים ברומו של עולם. מה ברבר התקופה הקצרה-ארוכה שבה הנפש מתבהרת, מתפתחת, נקרת או מתירה עצמה מכל מה שהוא שגור ולעוס, מה-אינפוזיות" (של ליפשיץ) מהי-כן יצמחו אותו מרחבי-נפש, אותה ריבונות פנימית שלא וכתה אצלנו מעולם להכרה ממשית?

האם העיסוק הכפייתי הגיצחי בכעיות החברה והכלל (כרד-כלל באופן העילג, הנדוש והשיטחי ביותר) אינו אלא ריטואל, פולחן אטאויסטי, דתי כשורשי, הרואה בהכרה ובחוויות המעוגנות ברטטים הסמויים של ארוס משהו מסוכן, חילוני מוכב וממילא משהו החותר תחת אושיות ה-ביטחון?

נוסטאלגיה לגלימות

קשה שלא ליפול שבי בקסם הספרות והקולנוע הסלאביים. הם תופשים אותך כציעית נשמך ומזעירים ממנה כאחת שככות של אבק ציווילי-זאציה, יומרות אינטלקטואליות ואחרות ותופשים נפש חיה ומפרפרת אשר בעצמך שכחת שהיא שוכנת בקירבך. זה הקו המאחד את פושקין וטול-סטוי, טרקובסקי וויידה.

הפן האחר, הפחות מושך, של אותו קריאופי עצמו, הוא העוינות החשדנית כלפי כל דבר מורכב, תיאורטי, מרחיב תודעה והכרה, שאינו גילגול ישיר או ביטוי ספונטאני של אוצר המ חוות הנוצריות הבסיסיות. זו הנוסטאלגיה לגלימות ולזקנים שקיצץ פיוטר הגדול, לקומנות האיכרים ולמינורים.

דוגמא מובהקת לגישה, או עמדה נפשית-מח' שבחית זו, ניתן למצוא בסאטירה חריפה מאת לשק קולקובסקי שנתפרסמה אצלנו בחוברת מאזניים. בחינניות עוקצנית תוקף קולקובסקי את בעלי התיאוריות האופנתיות של זמננו ומכה בהם עד חרמה בגרוינו המושחז. הוא הנהה לסרס את שמו של פרויד ל"פראוד" ("תרמית" בלעז או "ר. זופי" בתרגום העברי שלפנינו) וכן לשבש את שמו של מרקס. את שמו של לוי-שטראוס, עוד שם בעל צליל נורבגי מובהק, הוא מותיר כלא שינוי.

בקיזור, זו רשימה אנטי-שמית קלאסית השמה לקלס כל מיני אינטלקטואלים ובעלי תיאוריות מלאכותיות, מסוככות מדי. שינוי שמו של פרויד ל"בעל תרמית" משמעותי מאוד כאן. אני מצייין זאת כי רק באחרונה סיפר לי אדם, מנהל מוסד ציבורי גדול ומכובד אשר לפי הגדרתו הוא "איש רגיש", כי בארצות מסוימות במערב, אף ששמע על אנטי-שמיות, לא חש בה בעצמו. הסיי בה לכך היא פשוטה. בחוגי תרבות במערב לא מקובל לבטא אנטי-שמיות באופן בוטה. קיים צר פן ידוע ומוסכם אשר באמצעותו רומזים על מוצא יהודי או תכונות המיוחסות ליהודים. שינויים שכזה, "בעל תרמית" כזה, הוא חלק מאותו צופן, כמודע או שלא כמודע. מי ששמע או קרא הר צאות של לשק קולקובסקי על "משימות" התרבות המערבית הנוצרית (כמובן, לאר שיעק למערב מפולין, שבה היה מרקסיסט אדוק), לא ציפה שיכתוב שירה-לל — נוסח שיר המיספר הגדול והמרגש של המשורר הבריטי ויסטן אודן על פרויד. המפתיע הוא פרסום ה"סאטירה" הזאת בישראל דווקא, ובלא מילה של הסתייגות.